

الحاق به سازمان تجارت جهانی و چشم انداز اشتغال در کشورهای در حال توسعه

فاطمه منصور کوپایی
(کارشناس ارشد اقتصاد)

مقدمه

ورود کشورهای در حال توسعه به سازمان تجارت جهانی فرصت‌ها و چالش‌هایی را برای بازار کار آن‌ها پیش خواهد آورد. از یک سو ادعای می‌شود که پیوستن به سازمان تجارت جهانی به هجوم گسترده سرمایه‌گذاری خارجی و ایجاد میلیون‌ها شغل جدید منجر می‌شود؛ از سوی دیگر بازسازی اقتصادی، اصلاحات و سیاست‌های خصوصی‌سازی که ضرورت ابتدایی برای پیوستن به این سازمان است به از بین رفتن بسیاری از شغل‌ها می‌انجامد. بنابراین پیوستن به سازمان تجارت جهانی تأثیرات مثبت و منفی بر بازار کار و ساختار آن خواهد گذاشت.

در این نوشتار به بررسی آثار پیوستن به سازمان تجارت جهانی بر اشتغال در کشورهای در حال توسعه خواهیم پرداخت. به این منظور ابتدا خلاصه‌ای از شرایط فعلی سازمان تجارت جهانی ارائه می‌شود. آن‌گاه در بخش دوم شاخص‌های اقتصادی که با پیوستن به سازمان تجارت جهانی تحت تأثیر قرار می‌گیرند و اثر آن‌ها بر اشتغال در کشورهای در حال توسعه بررسی می‌شود. سپس در بخش آخر نتایج حاصل از این بررسی ارائه می‌شود.

سازمان تجارت جهانی

سازمان تجارت جهانی، سازمانی است که کشورهای عضو موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (GATT) در ۱۹۹۴ در دور اروگوئه با هدف بهبود رفاه مردم کشورهای عضو، به تصویب رساندند و در ۱۹۹۵ جانشین موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت شد.

این سازمان در حال حاضر نزدیک به ۱۵۰ عضو دارد که حدود ۹۷ درصد از تجارت جهانی را به خود اختصاص داده‌اند. بیش از سه چهارم اعضای سازمان تجارت جهانی را کشورهای در حال توسعه یا کمتر توسعه یافته تشکیل می‌دهد و در حدود ۳۰ کشور دیگر نیز در حال مذاکره هستند.

این سازمان تنها سازمان بین‌المللی است که در مورد قوانین جهانی تجارت بین کشورهای بحث می‌کند و وظیفه اصلی آن اطمینان دادن در مورد یکنواختی جریان تجارت قابل پیش‌بینی و بدون محدودیت (آزاد) است. در این راستا وظایف سازمان تجارت جهانی به این شرح تعیین شده است:

۱. مدیریت و اجرای موافقت‌نامه‌های تجاری چند جانبه؛
۲. مجمعی برای مذاکرات تجاری چند جانبه؛

۳. تلاش برای حل و فصل اختلافات تجاری اعضا؛

۴. نظارت بر سیاست‌های اقتصادی و تجاری اعضا؛

۵. همکاری با دیگر مؤسسه‌های اقتصادی بین‌المللی در تنظیم سیاست‌های اقتصادی جهان.

بالاترین مرجع تصمیم‌گیری در سازمان تجارت جهانی، کنفرانس وزیران است که دست کم هر دو سال یک بار برگزار می‌شود. پنجمین کنفرانس وزیران در مکزیک از ۱۰ تا ۱۴ سپتامبر ۲۰۰۳ برگزار شد.

موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی در برگیرنده ۲۹ سند حقوقی مجزاست که موضوعات متعددی از قبیل کشاورزی، منسوجات و پوشاک، خدمات، خریدهای دولتی، مالکیت معنوی و غیره شامل می‌شود. گات نیز همچنان به عنوان "موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت" جزو جدایی‌ناپذیر موافقت‌نامه سازمان تجارت جهانی به شمار می‌آید.

در اعتراض کشورهای در حال توسعه به بعضی از قوانین و مقررات این سازمان، فصل چهارم به عنوان اصل "رفتار ویژه و متفاوت با کشورهای در حال توسعه" در گات مورد توافق قرار گرفت. در این فصل، موادی از قبیل لغو محدودیت‌های زمانی، طولانی کردن دوره‌ها برای اجرای تعهدات خاص در هر یک از موافقت‌نامه‌های تجاری چندجانبه، انعطاف‌پذیری در تعهدات و رویه‌ها، تدابیری برای افزایش فرصت‌های تجاری و کمک‌های فنی و مشاوره‌ای ملاحظه می‌شود.

پیوستن به سازمان تجارت جهانی نیازمند شرایطی از قبیل حذف موانع تجاری غیرتعرفه‌ای و تعرفه‌های گمرکی (آزادسازی تجاری)، حذف یارانه‌ها و حمایت‌های دولتی و خصوصی‌سازی و... است. و از سوی دیگر کشورهای عضو می‌توانند تا ۶۰ درصد بر واردات کالاها از کشورهای غیرعضو تعرفه ببندند.

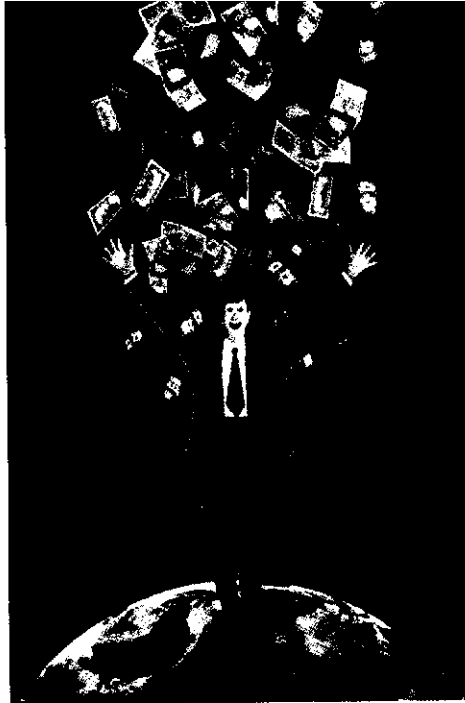
بنابراین عضو سازمان تجارت جهانی نبودن یعنی:

- خارج بودن از ۹۷ درصد سهم تجارت جهانی بین کشورهای عضو (حدود ۱۵۰ کشور)؛

- مشارکت نداشتن در تصمیم‌گیری در مورد قوانین جهانی تجارت بین کشورهای عضو؛

- مواجه بودن با امکان وضع ۶۰ درصد تعرفه بر واردات کالاها از کشورهای غیرعضو به کشورهای عضو و...

که ضرورت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صحیح‌تر و سریع‌تر

برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کشورهای غیرعضو، در مورد الحاق به این سازمان را ایجاب می‌کند.

پیوستن به سازمان تجارت جهانی و آثار آن بر اشتغال

در حال حاضر مهم‌ترین مسأله‌ای که هر کشور در الحاق به سازمان تجارت جهانی با آن روبرو است آزادسازی تجارت خارجی اعم از صادرات و واردات کالاها و خدمات و آزادسازی جریان سرمایه و عوامل تولید است. بدیهی است که این شاخص‌ها می‌تواند آثار قابل توجهی در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور داشته باشد، بنابراین ضروری است با اتخاذ سیاست‌های تجاری و اقتصادی مناسب برای رسیدن به اهداف بلندمدت اقدام کند.

همان طور که گفته شد دو مقوله اصلی در پیوستن به سازمان تجارت جهانی عبارت است از آزادسازی تجارت خارجی و آزادسازی جریان سرمایه، که در این بخش تلاش می‌کنیم تأثیر آن‌ها را بر امر اشتغال بررسی کنیم.

آزادسازی تجارت خارجی و اشتغال

حذف موانع تجاری غیرتعرفه‌ای و تعرفه‌های گمرکی، یکی از اصول سازمان تجارت جهانی است. با اجرای این اصل ورود و خروج کالاها و خدمات با سهولت بیشتری انجام می‌گیرد که همان آزادسازی تجارت خارجی است.

بنابراین از یک سو عضو شدن در سازمان جهانی بازرگانی راه را برای افزایش واردات هموار می‌کند و رقیبان پر قدرتی برای تولیدکنندگان داخلی وارد بازار خواهند شد. بنابراین کالاها و خدمات کشورهای توسعه یافته به سهولت وارد کشورهای در حال توسعه می‌شود و بازار تولیدکنندگان داخلی را با رکود مواجه می‌کند و باعث تعطیلی شرکت‌ها و صنایعی می‌شود که قدرت رقابت با نمونه‌های خارجی خود را ندارند. به عبارت دیگر از آن جایی که در

کشورهای در حال توسعه، بسیاری از صنایع به امر تولید برای جایگزینی واردات اشتغال دارند و توان رقابت با صنایع کشورهای توسعه یافته را ندارند (یعنی توسعه یافته و رقابتی نیستند)، سیاست‌های تجارت آزاد منجر به کوچک شدن یا تعطیلی آن‌ها خواهد

شد و آن گاه کاهش اشتغال را به همراه خواهد داشت.

از سوی دیگر تجارت آزاد موجب به وجود آمدن بنگاه‌های تازه‌ای می‌شود که به امر تولید محصولات می‌پردازند که در آن برتری نسبی دارند. به این ترتیب ایجاد این بنگاه‌ها میزان اشتغال را افزایش و توسعه صادرات را نیز به همراه خواهد داشت. البته در این باره شناخت کالاها و تولید آن با برتری نسبی همراه باشد ضروری است تا هر چه سریع‌تر به جلب سرمایه‌گذاری در آن بخش اقدام شود. بنابراین توسعه صادرات در کشورهای در حال توسعه با مشکلات و مصائب خاصی همراه است که در صورت حل آن بنگاه‌های تازه‌ای ایجاد و فرصت‌های شغلی جدیدی به وجود خواهد آمد. پس به دلیل وجود مشکلاتی در این راه، تولید محصولاتی با برتری نسبی و افزایش صادرات و افزایش فرصت‌های شغلی نمی‌تواند رشد قابل توجهی داشته باشد.

بنابراین به نظر می‌رسد آزادسازی تجاری در کشورهای در حال توسعه، رشد قابل توجه واردات نسبت به صادرات را همراه دارد. براساس بررسی به عمل آمده در مورد چند کشور در حال توسعه (ونزوئلا، مصر، مراکش و نیجریه) که به سازمان تجارت جهانی پیوسته‌اند، نتایجی به دست آمده است:

متوسط میزان رشد سالانه واردات کالا و خدمات در دهه ۱۹۹۰ نسبت به دهه ۱۹۸۰ در کشورهای مورد بررسی افزایش داشته است. (جدول ۱. نمودار ۱).

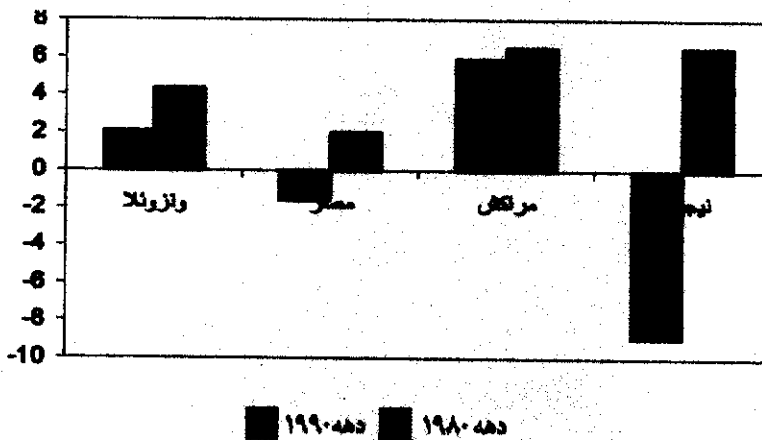
متوسط میزان رشد سالانه صادرات کالا و خدمات در دهه ۱۹۹۰ نسبت

جدول ۱. میزان رشد متوسط سالانه واردات و صادرات کالاها و خدمات در دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰

کشور	رشد متوسط سالانه واردات کالا و خدمات (درصد)		رشد متوسط سالانه صادرات کالا و خدمات (درصد)	
	۱۹۸۲-۱۹۹۲	۱۹۹۲-۲۰۰۲	۱۹۸۲-۱۹۹۲	۱۹۹۲-۲۰۰۲
ونزوئلا	۲/۱	۴/۳	۵۰	۴/۵
مصر	-۱/۶	۲	۷/۵	۲/۱
مراکش	۵/۹	۶/۵	۷/۴	۴/۸
نیجریه	-۸/۹	۶/۵	۴/۶	۲

Source: welcome to world bank Group, Data and Statistics.htm

نمودار ۱. میزان رشد متوسط سالانه واردات کالاها و خدمات در دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰

نمودار ۲- میزان رشد متوسط کالاها و خدمات در دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰

می تواند منبعی مهم از سرمایه خصوصی برای کشورهای در حال توسعه باشد که توانایی برانگیختن سرمایه گذاری داخلی، ایجاد اشتغال، تسهیل انتقال فن آوری و توسعه دسترسی به بازارهای جهانی را دارد. اما از سوی دیگر چنان چه سرمایه گذاران خارجی بیش از صادرات، واردات داشته باشند، آن گاه این نوع سرمایه گذاری اثر منفی بر تراز پرداختها خواهد داشت. بنابراین مشکل می توان پیش بینی کرد که آیا سرمایه گذاری مستقیم خارجی توسعه اقتصادی را بهبود خواهد بخشید یا خیر؟ پس اگر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بتواند بر اقتصاد کشور میزبان آثار سودمندی داشته باشد و به عبارت دیگر توسعه اقتصادی را به همراه داشته باشد به طور قطع اشتغال را افزایش خواهد داد و در غیر این صورت، نمی تواند اثر مثبت روی اشتغال و توسعه اقتصادی بگذارد. بنابراین ضروری است کشور میزبان در انتخاب این سرمایه گذاری دقت بیشتری کند.

حجم سرمایه گذاری مستقیم خارجی

گسترش جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی، به عنوان بخشی از جریان سرمایه، یکی از نتایج مستقیم پیوستن به سازمان تجارت جهانی است. اما متأسفانه این جریان در میان همه کشورهای مربوطه یکنواخت نبوده و همه کشورهای عضو جذب سرمایه گذاری خارجی موفق نبوده اند. از آن جایی که سرمایه گذاری توأم با ریسک است و سرمایه گذاران خارجی

به دهه پیش آن در کشورهای مورد نظر کاهش داشته است (جدول ۱. نمودار ۲).

میزان رشد سالانه اشتغال در کشورهای مورد بحث کاهش و میزان بیکاری افزایش یافته است (جدول ۲).

بنابراین ملاحظه می شود آزادسازی تجارت خارجی در چند کشور در حال توسعه، افزایش میزان رشد واردات، کاهش میزان رشد صادرات و کاهش میزان رشد اشتغال در دهه ۱۹۹۰ نسبت به دهه ۱۹۸۰ را به دنبال داشته است.

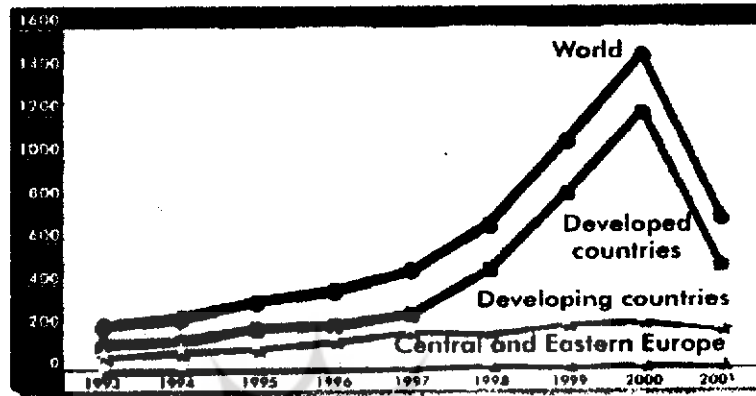
آزادسازی جریان سرمایه و اشتغال سرمایه گذاری مستقیم خارجی و اشتغال:

جریان سرمایه عبارت است از انتقال سرمایه از بخشی به بخش دیگر، که می تواند به صورت سرمایه گذاری مستقیم خارجی، سرمایه گذاری سهام، پرداخت وام و یا به گونه ای دیگر باشد. سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) به عنوان یکی از شکل های جریان سرمایه، مورد توجه ویژه کشورهای در حال توسعه بوده است زیرا که این کشورها در جذب آن تلاش و رقابت شدیدی دارند اما باید توجه کنند که سرمایه گذاری مستقیم خارجی در حالی که می تواند برای یک کشور مفید باشد می تواند برای آن مضر نیز باشد. روشن است که تحت شرایط مناسب، سرمایه گذاری مستقیم خارجی

جدول ۲. میزان رشد سالانه اشتغال و بیکاری در چند کشور در حال توسعه

کشور	میزان رشد سالانه اشتغال (درصد)		میزان بیکاری (درصد)	
	۱۹۹۰-۲۰۰۰	۱۹۹۵-۲۰۰۰	۱۹۹۰	۲۰۰۰
ونزوئلا	۳/۸	۲/۹	۱۱/۰	۱۳/۹
مصر	۲/۸	۱/۸	۸/۹	۹/۲
مراکش	۲/۵	۱/۹	۱۵/۸	۲۲/۰
نیجریه	۲/۷	x	x	x

x اطلاعات در دسترس نیست.

جدول ۳. نسبت کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی در چهار کشور مورد بحث و رتبه آن‌ها در میان کشورهای دیگر

کشور	نسبت کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی (درصد)		رتبه از نظر حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۲۰۰۱	رتبه از نظر نسبت حجم به تولید ناخالص داخلی در ۲۰۰۱
	۱۹۹۵	۲۰۰۱		
ونزوئلا	۱/۳۹	۲/۷۹	۳۱	۲۸
مصر	۱/۱۵	۰/۶۲	۵۱	۵۷
مراکش	۰/۳۲	۸/۸۳	۳۳	۱۲
نیجریه	۴/۴۹	۴/۱۹	۴۳	۳۰

Source: FDI - Data - 2002 - s.pdf

دهه‌های ۱۹۹۰ نسبت به ۱۹۸۰ همراه بوده است. همچنین میزان بیکاری در این کشورها در دهه ۱۹۹۰ نسبت به دهه قبل افزایش داشته است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یک منبع مهم از سرمایه خصوصی است که به ویژه کشورهای در حال توسعه باید در انتخاب آن دقیق باشند زیرا می‌تواند برای کشور میزبان سودبخش و یا زیان‌آور باشد که در صورت سودبخش بودن، افزایش اشتغال را به همراه دارد. یکی از نتایج پیوستن به سازمان تجارت جهانی، گسترش جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است که متأسفانه تمرکز روی چند کشور خاص داشته و اغلب کشورهای در حال توسعه از جمله کشورهای مورد بحث در این نوشتار در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی چندان موفق نبوده‌اند.

پی‌نوشت:

۱. البته در کشورهای در حال توسعه، سیاست‌مداران و دولت‌مردان باید برنامه‌ها و سیاست‌های خاصی را برای دوره قبل از الحاق پیش‌بینی کنند تا کشور با آمادگی بیشتری به این عرصه جهانی وارد شود و ضررها و فشارهای کمتری

همواره هزینه‌ها و بازگشت سرمایه‌شان را پیش‌بینی می‌کنند، بنابراین عوامل مختلفی از جمله امنیت منطقه، منابع طبیعی منطقه، سیاست‌های حقوقی و شرایط قانونی در تعیین میزان آن مؤثر است. جدول (۴) (پیوست) حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در کشورهای مختلف نشان می‌دهد. ملاحظه می‌شود تمرکز روی چند کشور خاص بوده و در کشورهای آسیای جنوب شرقی تمرکز روی کشور چین است. براساس این جدول سهم کشورهای در حال توسعه از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کم است که این واقعیت در نمودار ۳ نیز دیده می‌شود. به منظور بررسی فعالیت کشورهای مورد نظر در این رابطه، نسبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی در جدول (۳) مقایسه و همچنین رتبه این کشورها در بین کل کشورها مشخص شده است.

نتایج

آزادسازی تجارت خارجی در چند کشور در حال توسعه (ونزوئلا، مصر، مار، نیجریه)، با افزایش میزان رشد واردات و کاهش میزان رشد صادرات در

جدول ۲ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

(هزار دلار)

رتبه	۱۹۹۵	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱
۲۲	۵/۶۱۰/۰۰۰	۲۳/۹۸۴/۰۰۰	۱۱/۶۶۵/۰۰۰	۴/۸۰۰/۰۰۰
۲۵	۱۲/۲۲۶/۴۰۰	۵/۶۹۹/۳۳۰	۱۱/۵۱۱/۶۰۰	۴/۰۶۶/۸۷۰
۲۱	۱/۹۰۰/۹۱۰	۳/۰۰۸/۳۵۰	۹/۰۶۵/۸۶۰	۵/۳۰۶/۷۹۰
۵۷	۱/۸۹۶	۱۷۹/۶۶۳	۲۸۰/۳۸۵	۲۲۲/۰۰۰
۶۱	۷۰/۴۱۳	۳۶/۶۷۵	۵۷/۰۰۰	۳۵/۰۰۰
۱۰	۴/۸۵۹/۰۰۰	۲۸/۵۷۶/۰۰۰	۳۲/۷۷۹/۰۰۰	۲۲/۶۳۵/۷۰۰
۸	۹/۳۱۹/۱۴۰	۲۵/۲۰۵/۹۰۰	۶۲/۷۵۷/۸۰۰	۲۷/۵۷۳/۸۰۰
۲۰	۲/۹۵۷/۰۰۰	۹/۲۲۱/۰۰۰	۳/۶۷۵/۰۰۰	۵/۵۰۰/۰۰۰
۵	۳۵/۸۴۹/۲۰۰	۳۸/۷۵۳/۰۰۰	۳۸/۳۹۹/۳۰۰	۴۶/۸۰۰/۰۰۰
۳۹	۹۶۸/۰۰۰	۱/۴۶۸/۰۰۰	۲/۳۷۵/۸۰۰	۲/۰۱۷/۶۰۰
۲۲	۲/۵۶۷/۵۶۰	۶/۳۱۲/۶۱۰	۴/۵۸۲/۸۰۰	۴/۸۰۰/۰۰۰
۱۷	۴/۱۳۹/۴۲۰	۱۶/۰۷۶/۵۰۰	۳۵/۵۳۲/۳۰۰	۷/۰۵۰/۳۰۰
۵۱	۵۹۸/۰۰۰	۱/۰۶۵/۳۰۰	۱/۲۳۵/۰۰۰	۵۱۰/۰۰۰
۲۶	۱/۰۴۴/۱۳۰	۴/۶۴۹/۱۷۰	۹/۱۲۵/۴۵۰	۳/۶۱۹/۸۸۰
۴	۲۳/۷۳۲/۷۰۰	۴۶/۶۲۵/۴۰۰	۴۳/۱۷۳/۴۰۰	۵۲/۵۰۳/۷۰۰
۷	۱۱/۹۸۵/۵۰۰	۵۵/۷۹۰/۰۰۰	۱۸۹/۱۷۸/۰۰۰	۲۸/۶۹۸/۶۰۰
۴۲	۱/۰۵۳/۰۰۰	۵۶۷/۳۰۰	۱/۰۸۳/۴۰۰	۱/۵۸۵/۰۰۰
۳۷	۴/۵۱۸/۶۴۰	۱/۹۷۶/۵۳۰	۱/۶۴۶/۳۱۰	۲/۴۳۹/۷۶۰
۲۹	۲/۱۴۳/۶۳۰	۲/۱۶۸/۵۹۰	۲/۳۱۵/۱۲۰	۳/۲۰۰/۰۰۰
۴۸	۴/۳۴۶/۰۰۰	۲/۷۴۵/۰۰۰	۴/۵۵۰/۰۰۰	۹۵۰/۰۰۰
۵۴	۱۷/۰۰۰	۳۵/۰۰۰	۳۹/۰۰۰	۲۷۵/۰۰۰
۱۴	۱/۴۴۶/۵۳۰	۱۸/۶۱۵/۱۰۰	۲۲/۷۷۸/۰۰۰	۹/۸۶۵/۲۵۰
۳۲	۱/۳۴۹/۱۰۰	۲/۸۸۹/۲۰۰	۴/۳۹۲/۴۰۰	۳/۰۴۳/۸۰۰
۱۲	۴/۸۴۱/۷۸۰	۶/۹۴۲/۸۶۰	۱۳/۱۷۴/۶۰۰	۱۵/۰۲۵/۴۰۰
۱۸	۳۹/۳۳۲	۱۲/۳۰۸/۴۰۰	۸/۲۲۷/۲۰۰	۶/۱۹۱/۳۰۰
۶۰	۳۲/۴۷۱	۱۳/۸۲۱	۱۱۰/۹۰۲	۳۹/۰۰۰
۳۰	۱/۷۷۵/۸۰۰	۹/۳۳۳/۴۰۰	۹/۲۸۳/۴۰۰	۳/۱۹۸/۰۰۰
۳۶	۴/۱۷۸/۲۴۰	۳/۸۹۵/۲۶۰	۳/۷۸۷/۶۳۰	۲/۵۰۰/۰۰۰
۹	۹/۵۲۶/۲۹۰	۱۲/۴۷۸/۰۰۰	۱۴/۱۹۲/۰۰۰	۲۴/۷۳۱/۰۰۰
۳۳	۹۲/۳۸۶/۲۰۰	۲/۶۵۱	۹/۵۹۹	۲/۸۵۰/۰۰۰
۲	۱۲/۲۱۷/۸۰۰	۴۱/۲۸۲/۵۰۰	۵۶/۶۳۰/۷۰۰	۵۵/۵۶۲/۷۰۰
۴۰	۳/۶۵۸/۵۱۰	۱/۴۱۱/۶۰۰	۳/۲۰۸/۹۴۰	۲/۰۱۱/۶۶۰
۴۳	۱/۰۷۹/۲۷۰	۱/۰۰۴/۸۲۰	۱/۰۰۰/۰۰۰	۱/۵۵۰/۰۰۰
۳۸	۲/۳۹۲/۷۷۰	۷/۸۹۹/۸۸۰	۵/۸۸۱/۶۱۰	۲/۱۷۷/۷۱۰

۲۶۴/۰۰۰	۳۸۸/۰۰۰	۵۳۲/۰۰۰	۷۲۲/۶۳۲	پاکستان	۵۶
۵۱۲/۶۰۰	۶۰۳/۴۰۰	۶۵۲/۴۰۰	۲۲۳/۰۰۰	پاناما	۵۰
۱/۱۰۰/۵۰۰	۶۸۰/۰۰۰	۲/۳۹۰/۰۰۰	۲/۰۵۶/۰۰۰	پرو	۴۷
۱/۷۹۲/۰۰۰	۱/۲۴۱/۰۰۰	۵۷۳/۰۰۰	۱/۴۷۸/۰۰۰	فیلیپین	۴۱
۷/۵۰۰/۰۰۰	۹/۳۴۲/۰۰۰	۷/۲۷۰/۰۰۰	۳/۶۵۹/۰۰۰	لهستان	۱۵
۳/۲۵۹/۱۰۰	۶/۵۱۷/۷۴۰	۱/۲۳۵/۳۸۰	۶۸۴/۵۷۲	پرتغال	۲۸
۱/۱۳۷/۰۰۰	۱/۰۲۵/۰۰۰	۱/۰۴۱/۰۰۰	۴۱۹/۰۰۰	رومانی	۴۶
۲/۵۴۰/۰۰۰	۲/۷۱۳/۰۰۰	۳/۳۰۹/۰۰۰	۲/۰۶۵/۰۰۰	روسیه فدرال	۳۵
۱۹/۷۵۹	۱/۸۸۳/۵۸۰	۷۷۹/۹۷۳	۱/۸۷۷/۰۰۰	عربستان سعودی	۶۲
۱۳۵/۰۰۰	۱۶۰/۰۰۰	۱۵۶/۶۴۵	۳۱/۶۷۳	سنگال	۵۹
۵/۹۵۹/۰۰۰	۶/۳۹۰/۳۳۰	۷/۱۹۶/۵۹۰	۸/۷۸۷/۶۵۰	سنگاپور	۱۹
۱/۴۷۵/۳۰۰	۲/۰۵۲/۴۸۰	۳۵۴/۳۰۷	۲۳۶/۱۳۳	جمهوری اسلواکی	۴۴
۴۴۱/۸۰۰	۱۷۵/۵۴۰	۱۸۱/۱۸۰	۱۷۷/۳۸۰	اسلونی	۵۳
۷/۱۶۲/۳۰۰	۹۶۸/۸۳۱	۱/۵۰۳/۳۳۰	۱/۲۴۸/۴۲۰	آفریقای جنوبی	۱۶
۲۱/۵۴۰/۱۰۰	۳۶/۹۳۰/۹۰۰	۱۵/۵۴۱/۱۰۰	۶/۲۹۷/۳۸۰	اسپانیا	۱۱
۱۸۰/۰۰۰	۱۷۲/۹۱۸	۱۷۶/۴۰۶	۵۶/۰۰۱	سرلانکا	۵۸
۲۶/۷۶۳/۱۰۰	۲۲/۱۲۸/۸۰۰	۵۹۳۸۵۹۰۰	۱۴/۹۳۹/۴۰۰	سوئد	۶
۱۱/۶۳۴/۰۰۰	۱۷/۹۰۲/۰۰۰	۱۲/۰۱۳/۴۰۰	۳/۵۹۹/۲۵۰	سوئیس	۱۳
۴/۰۷۳/۰۰۰	۴/۹۲۸/۰۰۰	۲/۹۲۶/۰۰۰	۱/۵۵۹/۰۰۰	تایوان	۲۴
۲/۸۳۸/۶۶۰	۳/۳۶۵/۹۹۰	۶/۲۱۳/۰۴۰	۲/۰۶۷/۹۸۰	تایلند	۳۴
۴۶۰/۰۰۰	۷۵۲/۱۸۰	۳۴۹/۸۲۹	۲۶۴/۳۴۰	تونس	۵۲
۳/۳۰۰/۰۰۰	۹۶۲/۰۰۰	۷۸۳/۰۰۰	۸۸۵/۰۰۰	ترکیه	۲۷
۲۷۰/۰۰۰۰	۲۶۰/۰۰۰	۲۲۲/۰۶۰	۱۲۱/۲۰۰	اوگاندا	۵۵
۷۹۲/۰۰۰	۵۹۵/۰۰۰	۴۹۶/۰۰۰	۲۶۷/۰۰۰	اکراین	۴۹
۵۳/۸۵۴/۱۰۰	۱۱۹/۹۳۳/۰۰۰	۸۷/۸۳۳/۰۰۰	۲۱/۷۳۱/۵۰۰	بریتانیا	۳
۱۵۷/۹۵۰/۰۰۰	۲۸۷/۶۸۰/۰۰۰				

منبع: International Financial Statistics (IFS)

Global Employment Trends, International Labour Office (ILO) trends.pdf January 2003.

Welcome to world Bank Group, Welcome to World Bank Group - Data and Statistics. htm
FDI - Data - 2002 - S.pdf

World Foreign Direct Investment Flows in 2000 (based on UNCTAD Press Release. Jun and August 2001)

Foreign Direct Investment and the World trade Organization (WTO): myths and realities, Speech for the WTO Public Symposium, Challenges UNCTAD. or/gFDI Statistic

را متحمل شود، ولی این نوشتار به دوره بعد از الحاق و آثار آن توجه دارد.
۲. کشور ونزوئلا در ۱۹۹۰، مصر در ۱۹۷۰، مراکش در ۱۹۸۷ و نیجریه در ۱۹۶۰ به سازمان تجارت جهانی ملحق شده‌اند.

منابع:

اکبریان، رضا "سازمان جهانی بازرگانی و نقش آن در جهانی شدن اقتصاد". اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۱۷۸-۱۷۷، خرداد و تیر ۱۳۸۱.
عزیزی، خسرو، "ایران و سازمان جهانی بازرگانی"، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۱۷۶-۱۷۵، خرداد و تیر ۱۳۸۱.
جوان، فرهاد، "سیاست توسعه صادرات و ارتباط آن با پیوستن به سازمان جهانی بازرگانی"، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۱۸۰-۱۷۹، مرداد و شهریور ۱۳۸۱.